

EILANDEN IN EEN ZEE VAN ONGELOOF

HET VERZET VAN ACTIVISTISCHE DA'WA-NETWERKEN
IN BELGIË, NEDERLAND EN DUITSLAND

MARTIJN DE KONING
CARMEN BECKER
INEKE ROEX
PIM AARNS

RADBOUD UNIVERSITEIT NIJMEGEN
UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

IMES REPORT SERIES

© Martijn de Koning, Ineke Roex, Carmen Becker en Pim Aarns

Radboud Universiteit Nijmegen, Afdeling Islamstudies

Universiteit van Amsterdam, afdeling Politicologie, afdeling Sociologie en Antropologie

Ontwerp Cover: Bureau Blanco

Eindredactie: Machiel van Zanten

IMES, Instituut voor Migratie en Etnische Studies, Universiteit van Amsterdam

IMES Report Series

16 december 2014

Samenvatting

Deel I

Perspectief en Reflectie

Op 31 maart 2010 verstoorden activisten van Sharia4Belgium een lezing van de Nederlandse schrijver Benno Barnard op de Universiteit van Antwerpen. Dit was het begin van een serie aan acties van deze groep, waarvan de leider zei de implementatie van de sharia in België als doel te hebben. De verstoring van het debat kreeg veel aandacht en die aandacht droeg mede bij aan de bekendheid van Sharia4Belgium, ook buiten de landsgrenzen. Ongeveer tegelijk met de opkomst van Sharia4Belgium kwamen ook andere netwerken op. Twee in Duitsland, Die Wahre Religion en Millatu Ibrahim, en één in Nederland: Straat Dawah. Het Duitse netwerk bestond slechts kort, na enkele felle, gewelddadige confrontaties met de Duitse politie en Duitse rechts-radicalen groepen. In Nederland bestond op dat moment al Team Free Saddik/Behind Bars, dat zich vooral richtte op solidariteitsacties met politieke gevangenen.

Wat deze groepen met elkaar verbond, was niet alleen dat de verschillende activisten elkaar meestal wel kenden en min of meer dezelfde ideologie aanhingen, maar ook hun stijl van optreden, die wij samenvatten onder de term activistische *da'wa* (missie). Waar in de salafistische circuits missie meestal verzorgd wordt binnen moskeeën, traden deze groepen uit de beslotenheid en verkondigden ze publiekelijk hun boodschap. Daarmee waren ze niet uniek, maar zulke initiatieven waren, in Nederland en België, vaak beperkt tot enkele evenementen (zoals Koninginnedag) of slechts recentelijk geïntroduceerd door een andere organisatie (Waaromislam in Nederland). Ook was het actierepertoire van de netwerken die wij bekijken veel breder en meer gericht op confrontatie en mobilisatie.

In dit rapport richten we ons op het activisme van de aanhangers van Sharia4Belgium, Sharia4Holland, Die Wahre Religion, het Pierre-Vogel-netwerk, Millatu Ibrahim (en haar opvolger Tauhid Germany), Behind Bars en Straat Dawah. Het gaat ons hier niet om een analyse van waarom mensen naar Syrië vertrekken of hoe en waarom een mogelijk radicaliseringsproces zich heeft voltrokken en wie daar schuldig aan is. De centrale vraag is hoe het activisme van de activistische *da'wa*-netwerken in de periode 2009-2013 zich verhoudt tot de aandacht en de praktijken van overheid en media.

Wij hanteren een onderzoeksperspectief dat zich richt op een vorm van activisme en verzet: *counter-conduct*. In de analyse van *counter-conduct* gaat het niet alleen om activiteiten die direct gericht zijn op een protest tegen de staat of het islamdebat, maar ook om activiteiten die een morele rehabilitatie van moslims in een 'moreel corrupte' samenleving en het versterken van de onderlinge banden en

betrokkenheid beogen. Deze morele rehabilitatie gaat daarbij niet alleen om activisme als verzet tegen iets, maar ook om het scheppen van een 'eigen' ruimte, waarin mensen zichzelf en onder elkaar kunnen zijn en gevrijwaard zijn van overheidsbemoeienis, mediabemoeienis en beledigingen van de islam, en waarbij mensen kunnen werken aan zelfverwezenlijking.

Bij *counter-conduct* gaat het dus ook om een poging alternatieve manieren van leven en alternatieve antwoorden op de vraag 'wie hoor ik te zijn?' in de praktijk te brengen. Door middel van *da'wa* worden moslims gemaand een zelfverwezenlijking en een vroomheid te realiseren op basis van een specifieke lezing van de islam en er wordt geprobeerd mensen ervan te overtuigen dat dit alternatief rechtvaardiger en bevredigender is. Het is precies dit dubbele karakter van *counter-conduct* (verzet tegen en streven naar een alternatief) dat het onderscheidt van andere vormen van verzet. Het gaat in een analyse van *counter-conduct* dus niet om een van beide, maar juist om de relatie tussen die twee. *Counter-conduct* heeft dus ook betrekking op het vormen van het zelf op basis van ideeën over een goed, deugdzaam leven en op het in praktijk brengen van die ideeën. Tegelijkertijd kunnen die alternatieven natuurlijk wel ingaan tegen de trends in beleid en debat die het belang van seculiere waarden en vrijheden, seksuele vrijheden en loyaliteit aan de natiestaat benadrukken.

In het geval van de onderhavige netwerken vertaalt de praktijk van *da'wa* als *counter-conduct* zich ook in een specifieke vorm van protest die we spektakelactivisme noemen. Het gaat hier om vormen van protest die niet alleen met inhoud, maar ook met visuele en auditieve vormen een situatie creëren waar derden bijna noodzakelijkerwijze op moeten reageren. Door middel van spektakelactivisme maken de *da'wa*-activisten een oppositioneel argument: ze uiten grieven en bezwaren - in zowel vorm als inhoud - tegen een bepaalde situatie. In dit geval gaat het ook om het scheppen van mediagenieke spektakels ofwel *media events*: vormen van retoriek die het verbale met het visuele combineren, met als doel het leveren van kritiek en het produceren van controverses die de media halen.

Op deze manier analyseren we de aard van het activisme van de activistische *da'wa*-netwerken en met name hoe dat tot stand komt in een continue wisselwerking tussen de netwerken, de media en de overheid. We kijken daarbij naar de volgende thema's::

1. Ideologische breuklijnen en dynamieken: waar zijn de protesten tegen gericht en waar 'antwoorden' ze op? Protesten komen niet uit de lucht vallen. Er is altijd sprake van een of meerdere concrete aanleidingen, waarbij bepaalde zaken worden uitvergroot en andere on- of onderbelicht blijven. Waartegen en tegen wie richten de acties van activistische *da'wa*-netwerken zich? Daarbij hebben protesten altijd een theatrale kant in zich: de activisten richten zich op een specifiek publiek en passen daar de inhoud en stijl van de boodschap op aan. En als zij zich ergens tegen keren, welke

alternatieve idealen en vergezichten staan daar dan tegenover? Hoe reageren opposanten en wat is de tegenreactie van de activisten?

2. Alternatieve kennis en kenniskanalen: hoe onderbouwen de activisten hun claims? Wat zijn hun kenniskanalen? Gaat het hierboven vooral om de inhoudelijke claims die zij maken, hier gaat het met name om het type kennis, rationalisering en legitimering. Hoe derationaliseren en delegitimeren de activisten hun tegenstanders? Wat zijn de reacties van hun tegenstanders en hoe reageren zij daar weer op?

3. Repertoires van activisme: welke technieken en praktijken van activisme worden gehanteerd: demonstraties, verstoringen, openbare preken, slogans, vlagvertoon, kleding, enzovoorts? Hoe hangen deze technieken samen met de claims en praktijken van hun opposanten? Wat voor spektakel/theater wordt geschapen? Welke reacties roept dit repertoire op en van wie en hoe reageren de activisten daarop?

4. Subjectiviteit: waar de overheid aan de ene kant geïntegreerde (liberale) moslims wil en groepen categoriseert als 'radicaal', 'jihadistisch' of 'terroristisch', maken deze groepen gebruik van deze categorieën en draaien ze die om, verdraaien ze ze. Welke ideeën over het zelf en identiteit gaan schuil achter de verschillende aspecten van activisme die besproken zijn en hoe brengen deze vormen van protest nieuwe identiteiten en subjectiviteit tot stand in die wisselwerking met media en overheid? Hoe geven de betrokkenen betekenis - hetzij expliciet in hun standpunten, hetzij impliciet - aan categorieën die hun worden opgelegd, zoals 'radicaal' en 'terrorist'? Met deze ideeën over het zelf, identiteit en subjectiviteit komen echter ook andere normen over het gedrag, zoals heldhaftigheid, bescheidenheid, strijders, enzovoorts. Hoe worden mensen erop aangesproken?

Onze interesse in de activistische *da'wa*-netwerken was aanvankelijk en is nog steeds gebaseerd op academische interesse. Door middel van deze vragen zullen we proberen meer inzicht te geven in de vraag hoe de activisten en opposanten binnen dezelfde politieke en sociale context op elkaar reageren, en hoe activisten zelf betekenis geven aan de politieke context en zichzelf daarbinnen vormen als moslims die zich verzetten tegen de dominante reguleringen van moslims. In het onderzoek is gebruikgemaakt van interviews, offline en online observaties, Facebookdiscussies en chats en talloze informele gesprekken met activisten en andere betrokkenen. Tijdens ons onderzoek, dat begon in 2012, zijn vele activisten vertrokken naar Syrië. Deze ontwikkeling heeft een eigen dynamiek met zich meegebracht, waarbij de activisten nog meer dan voorheen onderwerp zijn van discussies over veiligheid en object van overheidsingrijpen. De werkwijze van de onderzoekers om zoveel mogelijk op trekken met de activisten, goede zakelijke contacten te onderhouden en 'erbij te zijn', heeft veel

opgeleverd, maar betekende ook dat de onderzoekers in een lastig spanningsveld zaten dat veel methodologische, ethische en strategische kwesties opriep.

Deel II

België - het activisme van Sharia4Belgium

In de relatief korte tijd dat Sharia4Belgium actief was, wist het enorme aandacht te genereren van media, politici, veiligheidsdiensten en beleidsmakers. De activisten waren uit op deze aandacht, maar het heeft uiteindelijk ook een destructieve werking op de groep gehad. In een context van toenemende druk verliet de meerderheid van de activisten België om zich te voegen in de strijd tegen het regime van al-Assad, anderen werden gearresteerd en aangeklaagd of gaven hun activisme op. In dit rapport beschrijven we de aard van het activisme van Sharia4Belgium, dat vooral gekenmerkt werd door spektakelactivisme, waarbij *image events* werden gecreëerd. De groep kon hierbij rekenen op heftige tegenreacties, waarin de activisten hun eigen opvattingen bevestigd zagen. De activisten probeerden een eigen ruimte op te eisen, hetzij door de islam te praktiseren, hetzij door publieke *da'wa*-acties (waaronder verstoringen, demonstraties en provocerende lezingen) te organiseren of hidjra te doen. Dit deden ze door een alternatief systeem op te zetten, waarbij zij zichzelf in oppositie zetten tegen de hegemoniale normen en waarden in de samenleving die zij als onderdrukkend en hypocriet beschouwden. De activisten riepen op tot de sharia en idealiseerden de islamitische staat. In deze eigen ruimte hadden zij wel het gevoel in vrijheid zichzelf te kunnen zijn. Tegelijkertijd ging het opeisen en het in stand houden van deze eigen ruimte met veel moeite gepaard. Er ontstond door de afbakening van de eigen ruimte, en als gevolg van de groeiende aandacht voor de groep van media en veiligheidsdiensten, een interne cultuur van controle en wantrouwen waardoor de groep uiteindelijk uiteenviel. De groep hief zichzelf op, de meerderheid is vertrokken naar Syrië of een ander land, anderen werden gearresteerd of gaven hun activisme op. De naam Sharia4Belgium blijft echter tot de verbeelding spreken van overheids- en veiligheidsdiensten én activisten. Sharia4Belgium bestaat officieel niet meer, de groep heeft echter een specifiek soort activisme op de kaart gezet, dat wat betreft inhoud én vorm heftige tegenreacties genereert en anderen inspireert.

Deel III

Nederland – het activisme van Team Free Saddik/Behind Bars, Straat Dawah en Sharia4Holland

Het ontstaan van de activistische *da'wa*-netwerken in Nederland was het resultaat van een complex samenspel tussen persoonlijke factoren, het antiradicaliserings- en integratiebeleid, media-aandacht en ontwikkelingen binnen de moslimgemeenschappen. Dit leidde niet tot sterke en strak geleide organisaties, maar tot losse verbanden van vrienden, familieleden en kennissen die in elkaar ideologische geestverwanten, kameraadschap en broederschap vonden en elkaar soms opzochten naar aanleiding van concrete issues. Voor het Haagse netwerk speelde daarbij de gevangenschap van

verschillende vrienden of kennissen een grote rol; dit bracht de *War on Terror* dichtbij en maakte die concreet en tastbaar. De gevangenen zijn bij uitstek de moslims die in Nederland de *War on Terror*, het antiradicaliseringsbeleid en processen van in- en uitsluiting aan den lijve hebben ondervonden..

Behind Bars/Team Free Saddik en Straat Dawah stonden veel minder in de belangstelling van beleid en van media dan Sharia4Belgium en Sharia4Holland, die hun snelle opkomst en reputatie mede te danken hadden aan reacties vanuit politiek en media. Maar met name Sharia4Holland en Sharia4Belgium kregen ook veel harde kritiek uit de hoek van moslims. Kritiek die later uitgebreid werd naar de andere netwerken toen de discussie over Syriëgangers op stoom kwam.

Te midden van en in reactie op alle hectiek presenteerden en vormden de activisten zichzelf als strijders in een oorlog tegen de islam. Enerzijds probeerden ze de eigen leefomgeving te vrijwaren van ongewenste invloeden en zich toe te leggen op een leven als vroom moslim, en anderzijds poogden zij die omgeving juist verder te politiseren door hun activisme. Omdat hun levensstijl voor sommige politici en opiniemakers al in strijd was met de Nederlandse waarden, integratie en antiradicalisering, was deze levensstijl al politiek, maar de activisten wezen de definities die hun in debatten en beleid werden opgelegd af. Dit deden ze deels door de definities te negeren, maar deels ook door zich er publiekelijk tegen te verzetten, bijvoorbeeld als negeren niet meer werkte, zoals in het geval van een dreigend verbod op de gezichtssluier. De activisten gebruikten eigen kanalen om kennis te verzamelen en te verspreiden onder een breed publiek. Voortdurend werd door de Haagse activisten een afweging gemaakt tussen wat voor hen effectief was en wat niet. Die inschatting werd mede bepaald door hun beeld van de sociaal-politieke omgeving. Weliswaar zag men een strijd tegen de islam, maar die was niet overal hetzelfde.

Het onderzoek naar het *da'wa*-activisme maakt duidelijk hoe collectieve identiteit en subjectiviteit ontstonden door een specifieke dimensie uit het leven van *da'wa*-activisten (vrijtijdsbesteding) die verwerd tot een protest tegen de (volgens hen) onrechtvaardige behandeling van moslims. In dat protest speelden de activisten zelf een heel grote rol door hun gebruik van symbolen zoals de zegelvlag en door het politie-ingrijpen bij 'Hondius' te 'framen' als een strijd tegen de islam. Maar de logica van hun protest was daarmee ook bepaald door het politieoptreden zelf en doordat de activisten door de politie gelabeld werden als 'radicaal', 'overlastgevend' en als potentiële ronselaars voor de strijd in Syrië. Op deze manier maakte het protest van de activisten overheidsingrijpen mogelijk evenals de aandacht door de media en vice versa: het overheidsingrijpen versterkte mede het activisme en bepaalde mede het kader waarbinnen de media aandacht aan hen besteedden. De casussen van 'Hondius' en Abu Muhammad maken duidelijk dat het de activisten niet alleen ging om een verzet ergens tegen of om het mobiliseren van mensen voor dat verzet. Het ging ook om het creëren van een alternatieve subjectiviteit: één die afwijkt van wat geaccepteerd is en als 'normaal'

geacht wordt in het dominante beleid en debat. Voor de activisten boden deze alternatieve regels 'echte' vrijheid en verlossing in het hier en nu en in het hiernamaals.

Deel IV

Duitsland – het activisme van Millatu Ibrahim/Tauhid Germany, Die Wahre Religion en het Pierre Vogel-netwerk

Drie *da'wa*-netwerken beheersten in 2014 het publieke *da'wa*-activisme in Duitsland: de netwerken van Tauhid Germany (voormalig Millatu Ibrahim), Die Wahre Religion en van Pierre Vogel. Sinds eind 2010 was het *da'wa*-milieu ingrijpend veranderd, onder andere op grond van anti-islamactivisme en lokaal verzet tegen salafistische centra en vanwege repressieve maatregelen vanuit de overheid. De rellen op 1 en 5 mei 2012 in Bonn en Solingen, waarbij twee politieagenten door messteken ernstig gewond raakten, waren het *founding moment* als ook het eindpunt van Millatu Ibrahim. Het netwerk werd eind mei verboden. Eind 2013 kwam de *da'wa* weer op dreef, vooral met de terugkomst van Pierre Vogel uit Egypte. De Duitse netwerken overlaptten elkaar aanvankelijk en toonden zich vooral onder druk van buiten solidair met elkaar. Er ontstonden echter ook splitsingen en fragmentatie over ideologische vraagstukken en over de omgang met de niet-islamitische samenleving in de praktijk.

Die Wahre Religion onderhield sinds eind 2012 de tot nu toe langdurigste *da'wa*-campagne: LIES!, waarbij activisten in verschillende steden in Duitsland en inmiddels ook daarbuiten gratis koranexemplaren uitdelen. Deze campagne werd vooral via Facebook en Twitter decentraal georganiseerd en bood aanknopingspunten voor activisten met uiteenlopende overtuigingen. Het was dan ook de logica van *connective action* in tegenstelling tot *collective action* die vorm gaf aan de campagne en tot zijn succes heeft bijgedragen. De creatie van confrontaties lag ten grondslag aan het spektakelactivisme in deze netwerken. De rellen van mei 2012 zijn maar één voorbeeld. Meestal werden tegenstanders en moslims met andere overtuigingen tot een publiek debat uitgedaagd. De debatten vonden weliswaar nooit plaats, maar de discussie vooraf gaf de activisten de ruimte om zich af te zetten tegen anderen, en de 'ware islam' te claimen. De solidariteit met islamitische gevangenen was een belangrijk onderwerp binnen de netwerken. Activisten probeerden hulp te organiseren voor de gevangenen en hun gezinnen en observeerden de rechtszaken. Deze actievorm, *Prozessbeobachtung* (observatie van rechtszaken), heeft haar wortels bij seculiere links- en rechts-radicalen bewegingen. Sommige activistische vormen hadden als doel een eigen plek in de samenleving op te eisen, zoals de barbecues in het openbaar en het opzetten van groepen in jongeren- en buurtcentra.

Het activisme van deze drie netwerken en hun aanhangers uitte zich in verschillende vormen van *counter-conduct*. Millatu Ibrahim/Tauhid Germany trokken zich bewust terug en benadrukten de *al-wala' wa'l-bara'* vooral in de omgang met de niet-islamitische samenleving en met moslims die niet hun ideeën volgden. In tegenstelling tot Millatu Ibrahim/Tauhid Germany bleven de netwerken van

Pierre Vogel en Die Wahre Religion open en toegankelijk want hun begrip van *da'wa* maakte het contact met niet- en andersgelovigen noodzakelijk.

Deel V

Slot - activistische *daw'a* in verzet

Door middel van hun verzet tegen de regulering van moslims, zoals die wordt gepropageerd door de overheid en in de media, probeerden de *da'wa*-activisten alternatieve manieren van leven en alternatieve antwoorden op de vraag 'wie hoor ik te zijn?' in de praktijk te brengen. De media waren daarbij cruciaal; diverse acties die uitgebreid in de media zijn verschenen, hebben een iconische status van heldhaftigheid en standvastigheid verkregen en met name Sharia4Belgium groeide door alle aandacht, die het netwerk vaak groter leek te maken dan het eigenlijk was. De media kunnen natuurlijk moeilijk zwijgen over de acties van Sharia4Belgium en andere netwerken; het is immers hun taak om te berichten over maatschappelijke fenomenen. Het spektakel van Sharia4Belgium kreeg het gros van de aandacht en dat spektakel bepaalde ook deels de teneur van de aandacht. Tegelijkertijd konden de media met negatieve aandacht zowel beperkend werken als activerend, doordat er meestal vrij snel een tegenreactie kwam via de eigen mediakanalen van de activisten.

In alle drie de landen kent het beleid zowel een repressieve als preventieve kant. Politie, inlichtingen- en veiligheidsdiensten monitoren de activisten en grijpen in, zoals bijvoorbeeld bij de rellen in Duitsland, de Hondius-casus in Nederland en de rellen in Antwerpen en Brussel in 2012. Daarnaast is er een uitgebreid preventieapparaat. Zowel de preventieve als de repressieve kant werkt samen met islamitische organisaties vanuit het idee dat het noodzakelijk is om vertrouwen op te bouwen, snel te kunnen signaleren en indien nodig in te grijpen. Repressie en preventie gaan echter niet altijd goed samen en beide kunnen ertoe leiden dat activisten afhaken, maar ze kunnen activisten ook bestendigen in hun opvattingen en praktijken. Daarbij vormt het overheidsbeleid, en zeker iedere schijn van het meten met twee maten, de voeding voor de ideologische boodschap van de activisten: zowel in inhoud als in praktijk. Het gaat daarbij om het binnenlandse beleid ten aanzien van integratie en anti-radicalisering, maar ook om internationale politiek. De interventies van de VS en Europese landen in landen van moslims (Afghanistan, Jemen, Irak, Somalië) vormen een voortdurende bron van inspiratie, propaganda en mobilisatie van de *da'wa* activisten. Zij bekritisieren de rol van het Westen dat ondemocratische regimes ondersteunt, democratie zou gebruiken als excuus om de eigen invloed uit te breiden en onschuldige burgers doodt. De activisten bekritisieren eveneens de regimes in het Midden-Oosten vanwege hun medeplichtigheid aan die interventies.

Het islamitische veld keerde zich sterk tegen met name Sharia4Belgium en langzaam maar zeker ook tegen de Syriëgangers. Tegelijkertijd wilden sommige voorlieden binnen de moslimgemeenschappen

ook afstand houden van de overheid, die men niet vertrouwde en verweet mee te werken aan islamofobie. Dat gaf de activistische *da'wa*-netwerken weer de mogelijkheid om zich te presenteren als een voorhoede van 'ware' moslims. Deze dilemma's en paradoxen vormden de context waarin de activisten zich voortdurend (her)positioneerden in relatie tot de media, overheid en het islamitische veld. Uit onze analyses in de voorgaande delen kunnen we vier verschillende positioneringen afleiden: verwerpen, omkeren, accommoderen en ontwijken. Het was de invulling van de islam, zowel in het verzet tegen iets als in de zelfregulering van mensen, die activisten zin gaf en een doel. Het zorgde in sommige gevallen voor het noodzakelijke kader en programma om een leven dat de activisten beschouwden als zondig vaarwel te zeggen en zich te gaan vormen als vrome moslim, strijder en helper van de moslimgemeenschap. Maar de concrete invulling was altijd mede afhankelijk van de politieke omgeving. De activisten proberen zowel in hun dagelijks leven als in hun manifestaties de *bara'* na te leven en uit te dragen en ook anderen daarin te ondersteunen. Daarbij spelen emoties ook een rol. Activisten kunnen als het ware meegezogen worden in confrontaties waarbij allerlei gevoelens ontstaan. Activisten hoeven niet exact dezelfde ideologie of overtuigingen te aanvaarden, maar delen en vormen hun ideeën over de campagne en eigenen zich deze toe. Het is een interactief proces van subjectivering en delen, in de loop waarvan de activisten een eigen interpretatie aan de *action frames* geven, als uitdrukking van hun eigen individuele subjectiviteit. Dit betekent dat *counter-conducts* kunnen verschijnen in de gedaante van verschillende handelingen, emoties en stijlen en gepaard met uiteenlopende frames, zelfs binnen één praktijk van verzet.

Het vertrek van grote aantallen *da'wa*-activisten naar Syrië (hoewel niet alle activisten naar Syrië zijn vertrokken en niet alle Syriëgangers deel uitmaken van de hier besproken netwerken) heeft een grote verandering ingeluid in de sociale en politieke context van de activisten en in hun *da'wa*. De focus bij de overheid en in de media kwam nog meer op het aspect van veiligheid te liggen, de relatie met andere islamitische activisten en opinieliders werd nog meer gespannen en, zeker in Nederland, alle acties waren goed voor uitgebreide media-aandacht en personen die zich opstelden als spreekbuizen hadden de toegang tot de media snel gevonden. Waar de Syriëgangers door hun tegenstanders nogal eens als idioten, hooligans en als gevaar voor de samenleving werden verbeeld, laten de boodschappen van de Syriëgangers uit de activistische *da'wa* juist een beeld zien van harmonie, heldendom, opoffering, toewijding en geluk. Dat neemt niet weg dat er ook mensen gedesillusioneerde terugkeren uit Syrië. In termen van *counter-conduct* is het vertrek naar Syrië enerzijds een 'stemmen met de voeten' tegen de regulering van het gedrag van moslims, en anderzijds de meest drastische stap om een alternatieve regulering te zoeken en zelfregulering in praktijk te brengen.

De activistische *da'wa* in België, Nederland en Duitsland mag dan zeer klein zijn, ze vormt een voortdurende uitdaging voor media, overheid en het islamitische veld in deze landen. Met hun keuze voor alternatieve ethische principes in hun eigen persoonlijke leven, het beschermen en afschermen

van de privésfeer tegen inbreuk die men ervaart door het islamdebat, media en overheidsoptreden, verzetten de activisten zich tegen ideeën over een goed en rechtvaardig leven, zoals die door outsiders worden opgelegd. Hun optreden in de publieke ruimte en de reactie van met name de overheid op dat optreden, maar ook op hun activiteiten in de privésfeer (die door het overheidsoptreden uit de privésfeer geraken), leggen spanningen bloot die breder leven in de verschillende samenlevingen. Denk hierbij aan: wantrouwen tegen de overheid, islamofobie, de positie van de gevestigde moslimorganisaties, de positie van religie en militant-politieke vormen van religie in het publieke domein, het idee dat de vrijheid van meningsuiting voor moslims beperkt is, internationale militaire interventies, enzovoorts. Dat de *da'wa*-activisten een voortdurende uitdaging vormden voor de overheid wil niet zeggen dat de inhoud van de boodschap van bijvoorbeeld Sharia4Belgium serieus genomen werd door buitenstaanders. De kritiek die zij leverden op islamofobe tendensen in het debat over de islam en op de internationale politiek van het westen, leidde eigenlijk nergens tot een serieuze reflectie op die kwesties, wellicht mede doordat hun categorisering als 'radicaal' afleidde van de inhoud van de boodschap. Omdat media en het optreden van de overheid het activisme echter niet alleen beperkten maar ook stimuleerden, hebben ook zij niet de volledige controle over activistische *da'wa*-netwerken waardoor de *da'wa*-activisten toch een voortdurende uitdaging bleven.

